wustzijn en kennisse van wat om hem heen onder zijn mede-engelen, en voor zooveel noodig van wat op aarde onder menschen geschiedt. Zonder toch te beslissen, in hoever de kennisse der engelen geheel ons menschelijk aanzijn op aarde omvat, staat toch vast, dat ze bij hun verschijningen, geheel op de hoogte zijn van den toestand te midden waarvan ze optreden, en van oogenblik tot oogenblik merken, wat er om hen heen geschiedt.

Maar in dit *persoon zijn* van de engelen ligt in de tweede plaats nog iets anders, waarop gelet dient te worden; er ligt namelijk ook in, *dat niet alle engelen gelijk zijn*. Onder ons menschen komt de persoonlijkheid daarin vooral uit, dat we iets eigens zijn, iets wat ons een eigen karakter verleent bezitten, en een trek in ons wezen vertoonen, die ons van andere personen onderscheidt. Geen twee menschen zijn volkomen aan elkander gelijk, en juist uit die ongelijkheid wordt de wrijving des levens geboren. Maar zoo ook moet van de engelen beleden, dat elke engel een eigen persoon is, van zijn mede-engelen door een eigen wezenstrek onderscheiden. De engelen zijn voor God niet een onafzienbare massa van hemelsche koelies, als we ons zoo mogen uitdrukken, die, door elkander, onverschillig op wien het valt, voor allerlei dienst gebezigd worden; maar gelijk de diensten verschillend zijn en uiteenloopen, zoo ook loopen uiteen en zijn verschillend de gaven en talenten, die God in zijn engelen hoofd voor hoofd, en engel voor engel inschiep. Het anders te vatten zou geheel tegen de analogie van Gods schepping ingaan. Waar reeds elke bloem een andere variatie oplevert, en in het dierenrijk zang en pluimage vogel van vogel onderscheiden, en God de sterren één voor één *bij name* roept, omdat Hij alleen hun bestemming kent en Hij sterk is van vermogen, hoe ware het dan denkbaar, dat alleen in de wereld zijner hemelsche geesten het doodsche der eentonigheid en het matte der eenvormigheid zou heerschen? En raadpleegt ge de Heilige Schrift, dan bewijzen u reeds de velerlei namen van Serafs en Cherubijnen, van Engelen en Aartsengelen, van Tronen en Heerschappijen, hoe er in de engelenwereld van verre aan geen eenvormigheid mag gedacht worden. En als ge dan de enkele verschijningen raadpleegt, en u zelfs de namen van enkele engelen fluisteren hoort, en elke engel die verschijnt, op een eigen toon en als in eigen taal hoort spreken, dan is alle twijfel voor u opgeheven, en weet ge hoe ook in de engelenwereld daarboven, niet minder rijk dan in de menschenwereld hier op aarde, die eindelooze verscheidenheid heerscht, waarin het God believd heeft, de weelde zijner almacht te doen schitteren. Hoe zeer we dan ook op een afstand van het leven der engelen staan, toch mogen ze nooit voor ons besef tot een gemengde massa ineenvloeien. Elke engel is er één; en het is in de veelheid dier hemelsche eenlingen, dat de heirschare Gods haar kracht bezit.

„Ben Ik een Vader, waar is mijn eere?"

> Een zoon zal den vader eeren, en een knecht zijnen heer; ben Ik dan een vader, waar is mijne eere? en ben Ik een heer, waar is mijne vreeze? zegt de Heere der heirscharen tot u, o priesters, verachters mijns naams! Maar gij zegt: Waarmede verachten wij uwen naam? Mal. 1:6.

Uw God te *dienen* en uw God te *eeren*, is volstrekt niet hetzelfde.

Wie *dient* is in dat dienen *knecht*, en voleindt zijn knechtschap door stipt te gehoorzamen en te volbrengen al wat hem was opgelegd.

Vandaar dan ook, dat in den dienst van den Heere onzen God dat knechtschap op den voorgrond staat. »Dienstknecht des Allerhoogsten" te wezen is een eeretitel, en »knecht Gods" staat zóó hoog, dat het aan alle engelen en menschen, met den Middelaar Gods en der menschen gemeen is. Ook de Middelaar heet de »lijdende knecht Gods".

In onze taal is bij het benoemen van den band die ons aan God bindt, dat *dienen* van God zelfs derwijs op den voorgrond getreden, dat »Gods-*dienst*" er de naam voor geworden is, en het veel schooner woord van Gods-*vrucht* er geen stand voor hield.

Want wel poogden onze vaderen in de dagen der Reformatie, toen de Godsvrucht weer dieper dan het *dienen* ging, er den naam van *Religie* voor in de plaats te stellen, een naam die niet op het *dienen*, maar op het *eeren* van God wijst. En zoo spraken zij dan ook, en spreken wij nog vaak in onze kringen van Christelijke *religie* en Gereformeerde *religie*; maar in het algemeene volksbesef drong die edeler naam niet door.

De groote massa weet van niets anders noch van iets hoogers, dan om God te *dienen*; iets wat ze dan gemeenlijk nog verlaagt tot een doen van *zijn plicht*, om zoo alle religie in dusgenaamde *dengdoetoefening* te doen verzinken.

En toch, hoe uitnemend ook plichtsbetrachting en dengdoefening zijn mogen, bijaldien ze de rijpe vruchten zijn, die aan de plante des geloofs gepinkt worden, op zich zelven, los van die plant, kunnen ze nooit het gums der echte religie vergoeden.

Zeker, het is uw plicht, dat ge het gebod doet, maar op beding, dat ge Hem, die u dat gebod geeft, *eert*.

Elk vader onder u, die drie, vier, o, zoo gehoorzame kinderen had, die nooit misgingen of nooit misdaakten, maar die hem nimmer aanhingen, nooit eerden, noch hem ooit hun kinderlijke liefde betoonden, zou immers dien ander benijden, wiens kinderen nu ja wel niet zoo exemplair zoet en braaf waren, maar die met hun vader dweepten en hem op 't hart droegen en aan hem verkleefd waren met hun beste liefde.

En nu gaat wel niet die tegenstelling, maar wel die regel ook bij den Heere onzen God door.

Heel brave menschen, maar die niet talen naar Gods verborgen omgang, zijn Hem een aanstoot en een beleediging zijner liefde.

En daarom roept en klaagt de Heere zoo roerend schoon bij Maleachi: »Ben Ik een Vader, waar is dan *mijn eere?*"

Wat nu die *eere van God* is, komt uit, zoo ge op twee dingen let, ten eerste op het *eerbiedig huldebetoon*, en ten andere op de *verkleefdheid der ziele*.

»Lof betaamt den oprechte", zegt de Schrift. Tot *loven* wekt ze mensch en engel op. »Looft den Heere, geeft Hem de eere zijns Naams!" is de roepstem die door heel het heilig Testament gaat. En Gods naam al grooter te maken is het volzalig accoord, dat aan menschentong en engelenstem ontlokt wordt.

Want wel komt de overgeestelijke mensch, in zijn ongezonde mystiek hiertegen op, en vraagt u, of het dan voor God niet alleen op de roerselen van het hart aankomt, en wat voor God den Heere nu die uitwendige lof en die prijs met luider stemme beteekent; maar zijn standpunt is valsch en druischt in tegen de scheppingsordinantie die ons ziel *en lichaam* schiep.

Natuurlijk, lof op de lippen *zonder* prijs in het hart is 's menschen psalm tot den zang van den leeuwrik verlagen. In den lof der lippen moet het hart uitvloeien. Maar nooit mag het hart zich inbeelden, dat de »varren der lippen" voor God zonder beteekenis zijn.

Gelijk reeds onder menschen huldebetoon aan wat in hoogheid en in eere is, als eisch wordt gesteld, zoo eischt ook de Heere uw God van u, dat ge Hem loven, dat ge Hem belijden, dat ge Hem prijzen, dat ge Hem danken, dat ge Hem aanbidden zult.

Het is een onvrome intimiteit, die u niet voegt, zoo ge waant, dat uw liefde voor uw God, u ontslaat van de eerbiedenisse.

Lees het maar in de Openbaring, hoe zelfs in den hemel der hemelen, waar de liefde volmaakt is, het offer op het altaar des Heiligen onveranderlijk uit liefde *en lof* gemengd is.

Maar hierin hebt ge gelijk: in die uitwendige eerbiedenisse gaat de eere van uw Vader die in de hemelen is, niet op.

Ben Ik een Vader, zoo vraagt de Almachtige, *waar is dan mijn eere?* In de eere uwen God geboden, moet dus ook het kinder-element tot zijn recht komen, door het huldebetoon, dat op zichzelf koud blijft, te verwarmen en te doorgloeien met de *zielsverkleefdheid der kinderlijke liefde*."

Er is ook in deze eere Gods een middelpunt *vliedende* en een middelpunt *zoekende* kracht werkzaam.

Een besef van diep ontzag en hulde, dat u zou doen uitroepen: »Heere, ga weg van mij, want ik ben een zondig mensch." Een beven voor zijn woord en een sidderen voor zijn heilige majesteit.

Maar ook een diepgaand besef van aanhankelijke verkleefdheid. Een trekken van het hart naar den Eeuwige. Een niet kunnen rusten eer zijn heilige gemeenschap gevonden is. Een dorsten naar uw God, gelijk het hert dorst naar de waterstroomen. Een uitgaan met heel uw ziel naar zijn verborgen omgang.

En dit nu is het tweede stuk van de eere die uw God *als* Vader, en *omdat* Hij Vader is, toekomt.

De eisch van het Vaderhart, dat welbehagen heeft en neemt aan de liefde van zijn *kind*, en waar het *allen* saam geldt aan de uitvloeiende liefde van zijn *volk*.

Een liefde waarin we altoos te kort schieten; die op aarde steeds een klein beginsel van wat het zijn moet blijven zal; en die om haar ongenoegzaamheid de geestelijk dieper ingeleiden altoos weer beschaamt.

En waar nu die twee, dat huldebetoon der eerbiedenisse in lofzang en aanbidding, en die zielsverkleefdheid der liefde, op elkaar inwerken, daar, maar ook daar alleen, is *lof en liefde ten offer gemengd*, en ontvangt onze Vader die in de hemelen is, hoe gebrekkig dan ook, iets althans van zijn eere.

Maar bij deze twee stukken komt nu nog een derde, *afbeeldend*, stuk bij, dat even beslist de eere van God als Vader raakt.

God de Heere heeft toch een *afbeelding* van zijn eigen Goddelijk Vaderschap in het vaderzijn van den mensch gelegd.

Hij had de procreatie van ons geslacht ook op andere wijze kunnen verordineeren, zoo dat nooit een eenig mensch vader geworden ware.

Maar zoo verordineerde Hij het niet. God maakte den mensch vader, door zijn ordinantie voor de voortplanting van ons geslacht. En nu nog, voor zooveel er menschen zijn, aan wie God het schonk een kind te verwekken, was het onze God *die ze vader gemaakt heeft*.

Dan spiegelt Hij in zulk een mensch het beeld van zijn eigen Goddelijk Vaderschap af, en wil en eischt, dat wij in dit afgebeelde vaderschap zijn *oorspronkelijk* Vaderschap zullen eeren.

Daarom dus moet een kind zijn vader eeren.

Niet om de huislijke orde te bewaren. Niet omdat zijn vader hem onderhoudt. Niet omdat vader de oudere is. Maar omdat in de eere aan vader te bewijzen, onze Vader in de hemelen zijn eere moet ontvangen.

Als ik een officier zijn epauletten afruk, misdoe ik niet tegen hem, maar tegen den koning, die hem die epauletten, als teeken van zijn macht op de schouders hechtte. En zoo ook, als een kind zijn vader eere en hulde onthoudt, tast het niet den zondigen menach, maar randt het God aan, die de afschaduwing van zijn Goddelijk Vaderschap op hem liet afdalen.

Uw vader en moeder te eeren, is in hen uw God te eeren.

En wie zegt vroom te zijn, en tegen het vijfde gebod ingaat, ontrooft zijn God met de linkerhand, wat hij met de rechter op zijn altaar offerde.

Doch ook wie vader op aarde is, ziet zich in dat stuk der eere Gods een hoogst ernstigen eisch gesteld.

Ge kunt het Vaderschap Gods in uw eigen vaderschap over uw kinderen schoon en sprekend, maar ge kunt het ook onooglijk en valsch afspiegelen.

Dan ontstaan die harde toestanden, dat ge uw kinderen niet tot eerbetoon en liefde uitlokt, maar strijd in ze wekt, strijd tusschen den afkeer van uw persoon en de eere die ze aan uw waardigheid als vader schuldig zijn.

De heilige apostel noemt dat: zijn kinderen tergen. Te eischen: ge moet mij eeren, en inmiddels ze prikkelen, om u te verachten, of althans te mismachten.

Iets wat voor het kind zeer zeker nooit het vijfde gebod opheft. Dit blijft onwrikbaar als een rots staan, gelijk alle Gods geboden. Maar wat voor uw kind een zware verzoeking tot zonde wordt. Een verzoeking die van u uitgaat, om uw kind te verderven.

En daarom wie vader of wie moeder is, heeft ook in dit stuk Gode zijn eere te geven, dat ze de afspiegeling van Gods Vaderschap in hun eigen persoon *met eere* dragen.

Dat ze zich in alle ding achtbaar voor hun kinderen aanstellen, en hun kinderen in het werk der opvoeding ten zegen zijn, niet enkel om zich te vrijwaren tegen zelfverlaging, noch ook alleen om hun kinderen orde en tucht te leeren, maar bovenal en allereerst, om ook in dit stuk van het huislijk leven den Heere onzen God, tot zijn eere als Vader te doen komen.

Ook hier, in God het uitgangspunt en in uw God het einddoel.

Uit, door en tot Hem ook de eere van het vijfde gebod.

Amsterdam, 18 Januari 1895.

Derde brief.

Een vorig maal vleide ik mij met het denkbeeld, om in nog een kort epistel het vluchtig debat met de redactie van het *Handelsblad* geheel ten einde te brengen. Nog slechts één punt restte mij ter bespreking.

Tot mijn niet geringe voldoening echter wijdde genoemde redactie in haar nummer van 6 Januari nogmaals een hoofdartikel aan de Vrije Universiteit, nu naar aanleiding van iets wat mijn hooggeachte vriend Hovy, als kop boven de vermelding van ingekomen gelden schreef.

De geachte redactie zal mij toch voetstoots toegeven, dat het redactioneel gedeelte van de *Heraut* zich beter leent voor de bespreking van dergelijke ingewikkelde onderwerpen, dan een kort advertentiewoord, dat enkel dienst doet, om de dorheid der cijfers te besprenkelen.

Ook op dat artikel stel ik mij daarom voor, niet nu, maar een volgend maal, te antwoorden, er op rekenende dat de redactie van het *Hand.* ook van dat vierde epistel nota zal gelieven te nemen, opdat alzoo een kalme, ernstige discussie over zoo teeder belang voor vriend en vijand eenig licht spreide.

Thans echter bepaal ik mij tot de afdoening van het eerste geschilpunt: *de onderlinge afhankelijkheid der faculteiten*.

Het kan toch aan de scherpzinnige opmerkzaamheid van het *Hand.* niet ontgaan zijn, dat ik in mijn vorig epistel van de onderlinge afhankelijkheid der *faculteiten* oversprong op de onderlinge afhankelijkheid van de *studiën* dezer faculteiten.

De studiën der faculteiten, d. i. haar onderzoek en onderwijs, aldus luidde mijn conclusie, worden beheerscht door zekere *algemeene beginselen*, die óf uitsluitend aan *de Rede* zijn ontleend, óf aan *de Heilige Schrift*. In het eerste geval licht de Philosophie deze beginselen toe, in het tweede de Theologie, terwijl de formeele beginselen, of de *Erkenntnisstheorie* in beide gevallen vrucht is van de studie der »Logik."

Ik had hier nog aan toe kunnen voegen, dat er bovendien nog allerlei andere afhankelijkheid tusschen de studiën der één en der andere faculteit bestaat. De medische faculteit bouwt voor haar studiën in niet geringe mate voort op de resultaten der *naturkundige* studiën; de juridische, bij de oeconomische en andere vakken, op die der medische en naturkundige uitkomsten, en zooveel meer.

Toch laat ik dit nader verband op dit oogenblik liever rusten, om de aandacht van de redactie van het *Hand.*, en van de lezers der *Heraut*, thans uitsluitend bij de hoofdzaak te bepalen; d. i. bij de afhankelijkheid waarin alle overige studiën staan van die studiën, die *de algemeene beginselen* tot voorwerp van onderzoek hebben.

En dan zij mij deze opmerking veroorloofd, dat zich ten eenenmale vergist, wie mij de meening toedicht, als bedoelde ik deze afhankelijkheid der overige faculteiten *in formeelen zin*.

Het is niet zoo, dat op het standpunt van Kant, de Philosophische faculteit officieel zekere algemeene beginselen vaststelt, en deze, bij manier van decreet aan de overige faculteiten toezendt, opdat ze zich hieraan conformeeren mogen.

En evenmin is door mij gezegd of bedoeld, dat de Theologische faculteit bij meerderheid van stemmen, zekere verklaring van algemeene beginselen zou hebben vast te stellen, en dat de overige faculteiten, hiervan afschrift ontvangen hebbende, zich hiernaar zouden hebben te gedragen.

Zulk een formeele voogdij van faculteit over faculteit zou met het karakter van alle wetenschap in onverzoenlijken strijd zijn, en kon misschien nog in het brein van een notaris, maar stellig niet in het hoofd van een gestudeerd man opkomen.

De redactie van het *Hand.* hebbe daarom de vriendelijkheid, ook mij zulk een voorstelling van zaken niet toe te dichten.

Indien er op mijn standpunt sprake kon zijn van zekere formeele afhankelijkheid, zou deze niet tusschen faculteit en faculteit bestaan, maar tusschen alle faculteiten saâm en de Belijdenis, die de Universiteit waartoe ze behooren, aanvaard had.

De afhankelijkheid daarentegen, die thans ter sprake komt, is van geheel andere natuur, en wel deels *wetenschappelijk* deels *institutioneel*.

Zij het mij vergund beide met een kort woord toe te lichten.

Er bestaat *wetenschappelijke* afhankelijkheid, niet doordien de ééne faculteit haar uitspraken aan de andere oplegt, maar doordien de faculteit, die de algemeene beginselen zich als voorwerp van onderzoek ziet aangewezen, deze algemeene beginselen opzettelijk naspeurt en met de haar ten dienste staande studiën op wetenschappelijke wijze toelicht.

Om slechts één voorbeeld te kiezen.

Op het standpunt van hen, die de algemeene beginselen uit de Rede afleiden, is voor de kennis dier beginselen, diepgaande studie zoo van de historie als van den inhoud der wijsbegeerte noodig. Nu mag aangenomen, dat de Philosofen van beroep hierin gemeenlijk beter beslagen ten ijs zullen komen, dan de dilettanten. Maar ook waar een jurist, een medicus of theoloog zelf deze algemeene beginselen onderzoekt, daar drijft hij in dit opzicht *geen* medische, juridische of theologische studie, maar wordt in zijn mate *zelf philosoof*, en neemt dus tijdelijk aan de studie der Philosophische faculteit deel.

En zoo ook op mijn standpunt: zoo de algemeene beginselen uit de Heilige Schrift moeten gekend worden, komt het aan op juiste exegese en juiste dogmatiek; beide studiën die in de Theologische faculteit thuis hooren, en waarvoor alleen de theoloog de noodige voorstudiën bezit. Maar ook waar een jurist, een medicus of litterator er zich toe zet, om zelf de algemeene beginselen, voor zoover ze zijn vak raken, uit de Heilige Schrift op te maken, drijft *hij zelf* exegese en dogmatiek, en neemt dus tijdelijk deel aan de studie der Theologische faculteit.

Van formeele afhankelijkheid is dus in zooverre geen sprake, daar geen enkel lid der overige faculteiten ooit van eenig algemeen beginsel kan uitgaan, dat niet vast is komen te staan *voor zijn eigen overtuiging*. Iets waarvoor het geen het minste verschil maakt, of hij, kennis nemende van de resultaten der Theologische faculteit, deze uit overtuiging overneemt, of wel, dat hij zelf er een onderzoek naar instelt. Altoos toch is en blijft het de theologische studie, die op dit standpunt, over de algemeene beginselen beslist, evengoed als op het standpunt van onzen geachten opponent, deze beslissing gegeven wordt door de philosophische studiën.

Edoch, en dit geef ik voetstoots toe, er bestaat ook een *institutioneele* afhankelijkheid, die echter van geheel anderen aard is.

Immers het is ook aan de redactie van het *Hand.* wel bekend, hoe met name in Duitschland, en in vroeger eeuwen ook ten onzent, zij die het zeggenschap over een Universiteit hadden, vaak in verzet zijn gekomen tegen hoogleeraren, die den invloed van hun positie keerden tegen de algemeene beginselen, die de gezaghebbenden ten deze voorstonden, en waaraan ze hun Universiteit dienstbaar hadden gesteld.

Te Bonn is nog op dit oogenblik een gisting in het academisch leven gaande, die allicht tot een *da capo* van het vroeger gebeurde leiden kan.

En nu is het wel waar, dat men thans ten onzent, met het oog op dit doel, gemeenlijk een anderen weg inslaat, maar de institutioneele invloed is daarom aan onze Overheids-hoogescholen niets minder wezenlijk.

Deze invloed toch wordt ten onzent wel niet disciplinair, *nu* het in dienst treden der hoogleeraren, maar wel terdege prophylactisch bij de benoeming uitgeoefend.

De redactie van het *Hand.* weet zelve wat te dezen opzichte met Bilderdijk en Da Costa is voorgevallen. Ze weet ook, dat aan Groen van Prinsterer geen katheder is aangeboden. Alsook dat de mannen van wetenschap onder haar tegenstanders nimmer zijn aangezocht, om aan een der Overheids-hoogescholen een katheder te bezetten. Wat voor eenige jaren bij de benoeming van een juridisch hoogleeraar voorviel, kan haar evenmin onbekend zijn. Ze wees er zelve in haar kolommen op.

Of nu deze institutioneele afhankelijkheid prophylactisch, of bij manier van repressie wordt uitgeoefend, doet uiteraard niets ter zake; die invloed is er en werkt.

Dat deze institutioneele invloed bij een onafhankelijke Universiteit, die in haar Statuut een *bepaalde belijdenis van beginselen* proclameert, op eenigszins andere wijze werkt, maakt dan ook alleen verschil voor den vorm.

Bij een Roomsche Universiteit zou een verklaring van de kerk, dat deze of die hoogleeraar wegens ketterssche gevoelens onder kerkelijke discipline was gekomen, genoeg zijn, om zijn onderwijs te stuiten.

En al is het nu, dat een Gereformeerde Universiteit, krachtens haar beginsel, aan de kerk alleen het confessioneele oordeel overlaat, zoo ligt het toch in den aard der zaak, dat de Directeuren en Curatoren van zulk een Stichting van rechtswege, als wachters besteld zijn, om toe te zien en te waken, dat de onderscheidene hoogleeraren niet tegen de beginselen der Stichting ingaan, ook niet die beginselen liggen laten, maar wel waarlijk uit die beginselen onderwijzen en zich tot de verdediging dier beginselen aangorden.

Immers kweten Directeuren en Curatoren zich *niet* van die taak, dan zou het Statuut tot een *leugen* worden, de voorstanders der beginselen, die deze Stichting in het leven riepen, zouden in verzet komen, en geheel het bestaan der Universiteit zou door de nalatigheid der bestuurders in perikel komen.

Maar, en hier wilde ik nadruk op leggen, deze *institutioneele* afhankelijkheid heeft *niets* hoegenaamd uitstaande noch gemeen, met de afhankelijkheid der faculteiten onderling.

Deze onderlinge afhankelijkheid mist elk formeel karakter, en is zuiver *wetenschappelijk* van aard.

KUYPER.

Tweede redactoren.

De plaats uit het 2e deel der *Encyclopaedie* p. 498, waarop ook o. i. terecht aanmerking is gemaakt, luidde aldus:

> Van een machtige gebeurtenis kon niet een enkel subject den vollen indruk in zich opnemen. Om een beeld van alle zijden te hezien, moet men zich op velerlei punten en afstanden plaatsen. En zoo vinden we ook in de Heilige Schrift van eenzelfde groep gebeurtenissen vaak meer dan één verhaal, met name in de vier Evangelien, niet als repetitie, maar omdat in het bewustzijn van het ééne subject de opvatting en dus ook de reproductie van het voorval een andere moest zijn dan bij zijn collaborator. Daardoor leeft deze historie. Ze geeft geen notariëele acten, maar reproduceert wat in het bewustzijn is opgevangen, en doet dit niet met die scherpte van lijnen, die aan de architectoniek eigen is, maar met de impressionistische zekerheid van het leven. *Dat de aldus in gereedheid gekomene geschriften daarna door tweede of ook derde redacteuren herzien zijn, en hier en daar met inlasschingen of bijvoegingen verrijkt, is hierdoor volstrekt niet uitgesloten, en blijkt naar den inhoud zelfs geschied te zijn. Slechts moet dan de graphische inspiratie ook tot deze redacteuren uitgestrekt, daar immers zij het geschrift eerst aflevérden, gelijk de Kerk het bezitten zou.* Wel ontstaat hierbij de moeielijkheid, dat ongeroepen redacteuren, ook nadat zulk een geschrift reeds in het bezit der Kerk was overgegaan, nog wijzigingen poogden aan te brengen, die er dus niet in hoorden, en deze moeten natuurlijk teruggedrongen. Doch dit hangt saâm met de algemeene positie, die de Kerk tegenover de Schrift inneemt, en die juist strekt, om nooit de *wiskunstige* zekerheid voor de *geloofszekerheid* in de plaats te doen treden. Zoodra men een oogenblik in den waan verkeerde, dat men precies en volledig juist het heilig erts der Schrift met de goudschaal kon afwegen, zou op datzelfde oogenblik het geloofsoog beneveld en daardoor het goud verdonkerd zijn.

De bedenking richtte zich tegen de gecursiveerde woorden.

Men merkte namelijk op, dat, gelijk deze woorden daar in hun algemeenheid stonden, allicht de indruk kon gevestigd worden, alsof een tweede en derde redactie bij *elk* boek der Heilige Schrift kon verondersteld worden.

Paste men dit nu b. v. op de brieven van Paulus toe, zoo zou er een innerlijke onwaarheid geboren worden, daar alsdan onder het persoonlijk gezag en op den persoonlijken naam van den heiligen apostel Paulus zou komen te staan, wat een later redactor op schrift had gebracht.

Nu veroorloven we ons wel tegen deze bedenking op te merken, dat uit heel het verband niet zoo onduidelijk blijkt, dat het gezegde uitsluitend slaat op de *historische* boeken en stellig niet op *persoonlijke* geschriften.

Met name wordt toch de *historie* genoemd; wordt hier alleen de graphische inspiratie der *historische* boeken toegelicht; en wordt een latere redactie alleen besproken met het oog »op de aldus in gereedheid gebrachte geschriften."

Maar desniettemin geven we toe, dat de heiligheid van Gods Woord zóó hoog staat, dat ook *de schijn* van het min juiste hierbij moet gemeden worden.

Dat bij *historische* boeken latere redactie denkbaar is, zal door niemand betwist worden.

Reeds het enkele feit, dat in de *5 Boeken van Mozes* het doodsbericht van Mozes voorkomt, bewijst dat een later redactor, na Mozes' verscheiden, dat doodsbericht moet hebben te boek gesteld.

Dat ze desniettemin »Boeken van Mozes" heeten, getuigt hier niet tegen. De Psalmen heeten evenzoo »Psalmen Davids", al blijkt uit den inhoud duidelijk dat er ook Psalmen van Mozes, Azaf e. a. in zijn opgenomen.

De mogelijkheid van een later redactor staat alzoo bij historische boeken, blijkens de gegevens der Heilige Schrift zelve, duidelijk vast.

Maar ging men dit nu ook toepassen op de brieven der Apostelen en andere subjectieve of persoonlijke geschriften, dan zou hieruit een met de Schrift *strijdige* opvatting geboren worden.

Dit *kan* niet, wijl zulk een aanvullende redactie alleen bij een historisch boek denkbaar is.

In de *Encyclopaedie* ter aangehaalde plaatse is dit laatste dan ook gezegd noch bedoeld. Maar al staat het er niet, toch kon min aandachtige lezing het zoo doen opvatten, en ook dit gevaar had de schrijver kunnen afsnijden.

Waar de autoriteit der Heilige Schrift op het spel staat, mag niets door de vingers gezien, en waar de *Heraut* nu zestien jaren, niet zonder gewenscht resultaat, werkzaam was, om het geloof aan het gezag der Heilige Schrift weer algemeener ingang te doen vinden, aarzelt zijn redacteur natuurlijk geen oogenblik, om ook hier den gevraagden grendel tegen het binnensluipen van misverstand aan te brengen.

Al schijnt het dan ook in sommiger oog een overtolligheid, hij zou, had hij blz. 498 nog te schrijven, er ongetwijfeld inlasschen: »Dat deze mogelijkheid uitsluitend van historische boeken geldt, behoeft wel nauwelijks herinnerd."

De hoofdzaak waarop het hier aankomt, is maar, dat, ook bij de historische boeken, gelijk er uitdrukkelijk bijstaat, geen andere latere redactie erkend worde, dan die onder de inspiratie van den Heiligen Geest tot stand kwam.

Aan die inspiratie, en aan die alleen, hangt het gezag der Heilige Schrift, en het geloof aan die inspiratie is geen vrucht van letterkundige studiën, maar van het getuigenis des Heiligen Geestes in ons eigen hart.

Bij elke andere voorstelling wordt ons geloof van de studiën der geleerden, de kerk van de uitkomsten der wetenschap afhankelijk gesteld, en alzoo de deur opengezet voor het binnendringen van rationalistischen twijfel.

Daarom moest er tegen gewaakt, dat we niet weer, op de manier der oude Supranaturalisten, ons beroepen gingen op de geloofwaardigheid der schrijvers, en een boek aannamen en er gezag aan toekenden, *omdat* het van Mozes, van Jesaja of Lukas was.

Alle deze mannen zijn en blijven de *auctores secundarii*, gelijk onze vaderen die noemden, d. w. z. de instrumenteele personen, en de *auctor primarius*, d. i. de auteur ten principale, was en bleef de Heilige Geest, en uitsluitend op het gezag van dien Auteur ten principale mag ons geloof zich gewonnen geven.